

Бојана Николетић

Mahjong VI-VII

(измењено и допуњено)

Веровање да је стара словенска реч *бог* у основи значења енглеског израза истог облика којим се означава мочвара – у којој се наизменично, неправилно смењују појасеви суве земље, чврстог тла, и меке, мочварне земље, можда и живог блата – вода, муљ и растиње:

сабласт, зао дух – *bogy, bogey, bogle*.¹

У цара Тројана козје уши:

Деције Трајан (Caesar Gaius Messius Quintus Traianus Decius Augustus), рођен у Сирмију (Budalia/Мартинци, Срб), први римски цар кога су убили варвари – Гот Книва (Cniva), 251. године наше ере, у шуми код Абритуса (Abrittus) у Бугарској. Све су са њега скинули – цар је нађен го на разбојишту. Остао је запамћен по верској реформи: прогањао је хришћане и они су, као и сви грађани Рима, морали да приносе жртве римским боговима. За то се морала добити писмена потврда издата пред сведоцима – под претњом смрћу. Њима је за утеху остајало једино да се сете Христовог учења, „богу божије – цару цареву“.

Током петнаест година после његове смрти, Римом је харала куга (*Кипријанова куга*). Деције Трајан је имао два сина, Херенија и Хостилијана. Први је погинуо у бици, други умро од куге у Риму. За императора га је прогласила војска незадовољна одлукама његовог претходника, Филипа (Marcus Lulius Phillipus), кога је затим победио на бојном пољу – код Вероне. Игром историјског случаја, или можда не, Готу Книви га је издао гувернер града Филипополиса који је морао бити његов савезник.

Топоними: Олтар Деција – Разград у Бугарској

(IV в. хроничар *Lactanius* – према *History Ch.*)

Нека германска (нордијска) божанства

Врховни бог у облику тројства које се може поредити са Меркуром / Марсом / Херкулом:

Wodan (Wotan, Odin – норв.)   Wednesday (енгл. среда)

Tiwaz - законодавац   Tuesday (енгл. уторак)

Thor - громовник   Thursday (енгл. четвртак)

Frey/Freya – бог плодности/богиња плодности   Friday (енгл. петак)

Saturday (енгл. субота), дан посвећен сатурналијама и Sunday (енгл. недеља) – Сунцу.

Monday (енгл. понедељак): од (*старонем/старохол.*) Mānendach до модерних израза Montag / Maandag (*немачки/холандски*) – Месечев дан.

Свештеници одређују казне преступницима, баве се прорицањем. Строг породични морал уз борбену једноставност и навику на ратовање и проливање крви. *Валхала*.

Торов симбол је чекић. „Црни Тор“ - непријатељ „Белог Христа“.

Бог хаотичне енергије и неограничене моћи, народски избор уместо господственог победника Одина (*карли и јарли*).

Локи, лукави опсенар / Балдер, најлепши бог, очекује се његов повратак из мртвих.

Нема врховног бога – њихове се енергије прожимају и смењују. *Норне* – суђаје.

Сумрак богова – *Ragnarök*

¹ Сасвим супротно томе, реч *бог* доводи се у етимолошку везу с индијским *bhaga* и нашом речи *богатство*.

О словенским боговима и вилама:

Музикални Словени, „верују да постоји само један бог, творац муње,“ казује Прокопије (према В. Ђоровићу), „и да је он једини господар свега и жртвују му говеда и све жртве. Усуда нити познају нити признају да има икаква утицаја на људе, али када им је већ смрт на домаку, или их савлада болест или су у рату, заветују се ако избегну да ће одмах за душу жртвовати богу и спасавши се жртвују, као што су обећали, и мисле да су откупили свој спас том жртвом. Штују уз то и реке и нимфе и друга нека божанства.“

Кијевска хроника (XII в.) помиње седам словенских богова: Перуна, Волоса, Кора, Дајбога, Стрибога, Симарглу и Мокошу. Овим су боговима приношене жртве, каже Мирча Елијаде.² Дрвени кип Перунов стајао је уз кипове других божанстава на брду у близини кнежевске палате у Кијеву. „Красила га је глава од сребра и брада од бронзе“, а жртвовали су му не само стоку већ и људе.³

Код Западних Словена „сунчано божанство“ звало се Белобог а јавља се у три вида – као Јаровид, Поровид и Свантовид. Његов је супарник Волос или Велес, господар пашњака и стада, „инфернално“ божанство чијим су се именом и закљичали.⁴

Chronica Sclavorum: Перун, врховни бог, бог грома који се не меша у људске послове, име изведено из корена *per-* погодити: „на пољском, *piorun* значи 'муња'. Међу Балтима (Литванци), име бога олује Перкуна је изведено из индо-европске речи за храст, дрво које је често бивало посвећено боговима неба.“ Свети Илија Громовник.⁵ Домаћи духови – *дед* или *дедушка*; шумски духови – *леши*; и – преци.

Мокош – богиња судбине, Баба Јага, три русалке и виле. Вампири и вукодлаци. Блатници. Свети лугови (храстове шуме) у којима су краљевци делили правду.

Код Балта: небески бог *диеве* или *диева* (*Dievz*), замишљан као „ратар с обитељи“, бог грома и плодности *Перкун*, богиња сунца, *Саула* или *Сауле*, лепа златокоса дева у колима са коњском запрегом. *Zemes mate* – Мајка земље, *Uguns mate* – Мајка ватре и мноштво других женских божанстава - *мајки*. Усинш (*Usinsh*) – пролећни бог, заштитник коња.

Код Јужних Словена:

„Штогод има Србина јунака,
Свакога су одгојиле виле,
Многога су змајеви родили,“

каже се у песми „Милош Обиличић змајски син“ (према В. Чајкановићу).

виле бродарице – русалке, живе у водама и језерима, опаке су нарави
виле нагоркиње су лепе, певачице, видовите, са пророчким даром: познају сва горска врела и све траве

„Често помажу добрим јунацима и сестрине се са њима; понеке се и удају за јунаке, али на силу. Међутим, суревњиве су, и ђудљиве, и врло опасне: када човек нагази на њихово коло, или када је сувише индискретан. Изричито је забележено народно веровање да 'није сваком дато да их може видети'.“ Демонска сила коју треба ублажити посебним жртвама (*Зидање Скадра*).

² *Водич кроз светске религије*, Мирча Елијаде и Жоан П. Кулијано, Народна књига Алфа 1996

³ „Kada je 988. godine Vladimir pokršten, idola su bacili u rijeku Dnjeper, a lug za žrtvovanje uništili. Očito je da se kult boga gromovnika razvio pod utjecajem kulta Thora u Skandinaviji; Kijev je zapravo bio vikinška kolonija.“ Prema: *Religije svijeta, Kršćanska sadašnjost i Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1987*

⁴ „Zapadnoslavenski bogovi bili su ratnički i sveznajući. Ovo drugo svojstvo bilo je izraženo na kipovima koji su imali nekoliko glava i lica. Tako je Svantovitov veliki kip imao četiri glave, dvije koje gledaju naprijed, dvije natrag. Triglav u Szczecinu imao je tri glave, Rugievit u Garzu na Rügenу jednu glavu sa sedam lica (i sedam mačeva o pojasu), Porsevit u istom mjestu imao je pet glava, i tako dalje. Ideja o višeglavim bogovima uistinu je slavenska. Čak se i u kasnom srpskom folkloru pojavljuje troglavi tajanstveni noćni jahač Trojan (vjerojatno nazvan po caru Trajanu).“ *Religije svijeta, KS i GZH, Zagreb 1987*

⁵ „По народном веровању, Бог је дао светом Илији муњу и гром да побије све ђаволе. Св. Илија је све ђаволе побио, само му је побегао Роми Даба, који се био сакрио у *циганском ђеманету*. Од Ромог Дабе напатили су се други ђаволи.“ Веселин Чајкановић, *О магији и религији*, „Просвета“ Београд 1985

„У јужној Србији и у Бугарској чест је спомен самовила, и то и у једном и у другом поводу. Осим тих вила, народ још верује у рођенице и у суђаје, суђенице, које одређују људску судбину.“ (према В.Ђоровићу)

Легенда о Бијелом Павлу постоји у много верзија, пет целовитијих црногорских (српских), од којих је једну у Бјелопавлићима забележио сам Вук Караџић, и две арбанашке, из околине Ђаковице, из различитих фисова. Оно што би се из њих могло извући као прича јесте да је Бијели Павле био веома млад, „белокос“, син великог богаташа Богдана негде из околине Шар-планине (верзија из Ибарског Колашина),⁶ или син Леке, капетана Дукацинског, како је у осталим. Лека Дукацин гине пре битке на Косову или у самој бици. Турци му похарају и разоре дворе, или победе њега првог, „освојивиши Неродимље на Цвети а Призрен на Ускрс. Сви Срби који су бранили та места изгинули су, па и сам Лека. После тога, била је битка на Косову. Најпознатији Лекин син био је Гаврило или Гаш (Гаша), који је у својим младим годинама доспео некако у турско ропство. Гаша је и остао у Дукацину, где му је се потомство знатно намножило: то су многа братства око Ђаковице и Призрена која се зову Гашани. Доцније су дошли у Миридите...“⁷

Лека Дукацин има, дакле, једног или више синова – један од њих је Павле. Он преко Арбаније и Куча, или преко земље Балшића и Паштровића (носећи књигу *Лекин законик*) – доспева до земље у којој живе Срби – Лужани, „људи надмени и безбожни“, а то је „негде у Зети“ / Горња Превала / Ждребаник.

Павле се најми код бана Лужанина да му чува коња – они га сматрају скитницом и презиру „као безбожника“ – „јер су они били друге вере“. Док Лужани држе сабор на пољу Јеленку, бежећи од Турака наилази „госпођа Јелена од лозе Немањића“ (највероватније Јелена Балшић – кћи кнеза Лазара), некад „краљица“, некад „прерушена у калуђерицу“. Бијели Павле јој буде додељен као пратња до херцеговачке границе (или до Никшића): на растанку, она Павла благослови а Лужане прокуне, да им се род затре, а ако који претекне, да буде „подложник“ Павловог племена. Пошто су овога звали Ликогаћа, из презира, она му још поклони златан појас.

„Тако су се Бјелопавлићи намножили.“

Многи су се касније иселили – у приморје или још даље.

У једној верзији, непознати путник-духовник⁸ баца на Лужане проклетство и, још у току истога дана, између окупљених Лужана протрчи један зец и то буде повод да се они међусобно заваде, на крв и нож. Преживели се разбеже из страха од освете.

Остао је само Бијели Павле, са бановом породицом (!)

Он се (негде пре, негде после описаног догађаја) оженио бановом ћерком, а бан га је био заволео „због лепоте и памети“.

У једној од верзија са „св. Краљицом“ каже се: „Чим је Краљица са Павлом кренула са Ждребаника, међу Лужанима је настао покољ, и банова лоза је после изумирала, а Павлово потомство се је намножило.“

Имена Павлове браће и потомака се разликују од верзије до верзије, али се каже и да је „врло значајно да се у одељку где се говори о Рази, сину Калимана Петрова а петом потомку Бијелог Павла, прича и о сабљи Иванбега Црнојевића, која је некада припадала неком татарском војсковођи, а одузета му када су Татари војевали са Србима на Црном Дриму“.⁹

Међу Арбанасима у Метохији, опет, каже се да се јунак ове легенде зове Паљи Барда – син Леке Дукачина. Имао је још три брата и лепу сестру. Марко Краљевић јој је

⁶ У овој верзији синови богаташа Богдана су: Васо, Павле, Коста, Методије и Живко. Од прве двојице воде порекло Зећани, Васојевићи и Бјелопавлићи. „Коста се настанио на Загор-пољу и од њега је постало Кос(т)ово, а по Методију Метохија. Од Живка и његове жене Циганке Коле води порекло и име Колашин (Ибарски).“ Цитат према Ст.Мијатовићу, *О постанку имена Колашин*, Босанска вила 1913, из: Д-р Миленко С. Филиповић, *Бијели Павле*, Историјски записи 1/3-4, Цетиње 1948.

⁷ Овај цитат према предању које је забележио војвода поп Ристо Бошковић, такође Бјелопавлић (Никшић 1902) - Д-р М. Филиповић, *исто*

⁸ Са духовником су некад и два ђака; некад је то и „светогорски владика“ или чак свети Сава.

⁹ Д-р М. Филиповић, *исто*

„извадио очи“ јер му је „као просцу наша мана“ као „и Рељи и Милошу пре њега“. Браћа: „Гаш, Стојан и још један“.

Затим, по другој, Лека Дукацин гради синовима лепу кућу у Пећи. Наилази цар Татарин и град му свако вече мора давати по једну девојку. Кад је дошао ред на Павлову кћер, Татарин је убијен, девојка спасена а град ослобођен. Павле бежи у Црну Гору, пред зулумом. Летњиковац – Ћаф Девојци (ту се сместила сестра-лепотница); град и станови – Ћаф Краљица; катун – Ћаф Морина. „Брат Стојан је био болестан, па није могао да бежи даље од Пећи, те се је врати у Паљибарде...“

Легенде преносе: Вук Стефановић Караџић (Београд 1896), Максим и Симо Шобајић (Београд 1873 - према наводима из П. Ровинскиј, Санктпетербург 1897), војвода поп Ристо Бошковић (Никшић 1902), Петар Шобајић (Београд 1923), М. Павићевић (Загреб 1932; Загреб 1936), Ст. Мијатовић (Сарајево 1913), као и сам др Миленко Филиповић – он од 1947. године истражује лично и налази да у селу Паљибарде постоји „казивање о неком старом гробљу у селу Раушићу код Пећи: ту је изгинула нека војска и та места се зову сада Керм и Татар-Хан.“ У Раушићу постоје два Татархана – други је гробље на коме је „био сахрањен и сам Татархан, у турбету, али је турбета већ нестало, као и гробља, и на том месту је сада башта. Иначе, прича се да је ту изгинула нека војска у давно време. О самом Татархану се прича да је погинуо као шехид и да је ишао без главе, док га неко није угледао и зачудио се.“¹⁰ Кула Леке Дукаћина (Пећ).¹¹

Овде можда треба додати нешто што није легенда, а то је вест да је стари рукопис „Горички зборник“ са преписком кћери кнеза Лазара Јелене Балшић са монахом Никоном после шест векова преведен на српски. Овај споменик српске средњовековне културе, настао 1441-1442, са старословенског и грчког превео је јеромонах Јован из Митрополије црногорске и приморске.

(према Танјугу - 2006)

Према: проф. Милан Вујачић, *Бурна историја манастира Мораче* („Побједа“ 1967):

„Као већина наших средњовековних манастира и манастир Морача је био главно збориште кроз читаво вријеме XVI-XVII вијека и у њему се чинио договор и стварао план за сваку акцију или покрет народа у ослободилачкој борби против Турака. Тако је он постао центар за окупљање борбених снага за један дужи период.

Према предању Стефан Немањић је манастир Морачу дао на управу своје сестрићу Никши, сину грбальског војводе Илиона за којег је била удата Стефанова сестра Јевросима. Кнез Немањић је уз манастир дао сестрићу феуд: Морачу, Ровца и Горњу никшићку жупу. Њему је требало да има човјека сигурна на кога се може ослонити да одржи тај забачени, тешко приступачан крај, а манастир ће служити за центар окупљања народа, уједињавати га и подстицати на отпор непријатељу.

Никшини потомци проширили су своју територију на читаву Жупу и Поље никшићко до ријеке Зете, отјеравши племе Лужане који се раселише, а Дробњаке чак

¹⁰ Ипак, треба рећи и ово: „Не може бити никакве сумње о томе да су Бјелопавлићи, који се помињу 1411, били потомци неког Бијелог Павла. Иако нема непосредних писаних вести о том Бијелом Павлу, он је несумњиво живео. Питање је ко је он заиста био и када је живео? Поуздана одговора на та питања нема. Постоје само бројна предања која дају одговора на та и на друга питања. Та предања су занимљива у многим погледу (...) Тако, на пример, проф. Ј. Ердељановић нашао је у которском архиву писане вести о Озринићима из 14 века, које говоре у прилог тачности племенског предања Озринића о њихову претку Озру (Озрихни) и о Тољићима које да су истиснули потомци Озрови, пошто су се били намножили. Тољићи су заиста живели у том крају у 14 веку, а од 1400 о њима више нема помена у писаним изворима. На сличан начин утврђено је да су у основи тачна и предања о негдашњој групи Матаруга, па о бившем племену Риђанима итд.“ Д-р М. Филиповић, *исто*, преноси текст из: Ј.Ердељановић, *Старина и значај племенских предања у Срба*, Летопис Матице српске 1934, Нови Сад

¹¹ У Пећи се, каже Филиповић, прича да је у граду некад постојала кула Леке Дукаћина. „Била је то прва кућа с леве стране пута како се путем од Ђаковице улази у Пећ. Кућа је срушена и на кућишту су два дуда и гомила крупног камена од те куће.“

до планине Војника. У тој проширеној области постало је ново племе, које се по свом претку Никши називало Никшићи, а стари град Оногшт, који им је припао, почиње да се зове новим именом Никшић (Д.И. Тирол, Казивање старих Требјешана..., Београд 1842).¹²

Имена: војвода Грдан Никшић, епископ требињски Висарион, конте Марко Пиер од Требиња, кнез Марко Ивановић, кнез Иван од Бањона, кнез Дамјан од Љубомира.

Ко је витез! / Куш трим! – синтагма „позната у свим староцрногорским говорима (а Вук каже – и у херцеговачким...), и увијек значи позив у помоћ“ - јавља се напоредо, паралелно код Арбанаса и код Црногораца. То је борбени поклич, каже проф. Идриз Ајети: чак се чује и „да учини куштрим“, сачињен на основу арбанашког. „Митар Пешикан у својој студији о староцрногорским средњокатунским и љешанским говорима биљежи: 'којевитез' (као једну ријеч), затим глагол којевитезат, као несвр., у значењу викати; запомагати. Из мојих биљежака из разних крајева старе Црне Горе имам потврде да је синтагма „ко је витез“ постала узвик, термин, са значењем – упомоћ! На свим тим подручјима, како налази и Пешикан, имамо и глагол којевитезат – звати у помоћ, а у Загарачу сам забиљежио и глаголску именицу којевитезање (...)

Можда је нешто другачији случај с термином коњски камен, у значењу плави камен. Ајетијево тумачење овог спрега као калка према албанском гуркали односно гуркаљ не би било нелогично, гдје је *kal*, *kaltë*, *kaltër* – плав 'истиснуто и значењски се поклопило са апелативом *kalë* (коњ) и тако је добијено гуркаљ', што је у плавско-гусињском говору преведено као коњски камен.“ Иако се значење поклапа са значењем арбанашког израза, појава је забележена и у удаљенијим подручјима српскохрватског говора: „када завиримо у Вуков Српски рјечник и овај двосложни термин нађемо као 'коњски камен' и синониме за њега: очни камен, плаветни камен, плаветњак. Вук не ставља одређење 'Цг' или 'у Црној Гори', како је увијек чинио када би ријеч забиљежио само у Црној Гори, што значи да је овај назив плавог камена у Вуково вријеме живио на ширим просторима српскохрватског језика, укључујући и његов Тршић, односно херцеговачке говоре.“

Драго Ђупић, *Српскохрватско-албански односи у два лексичко-синтагматска случаја*¹³
Београд, јуна 1990.

XV в.

Један од бројних елитистичких, витешких редова друге половине XIV и прве половине XV века, *Ordo Draconis* (*Змајев ред – осн. 12. XII 1408*): Жигмунд Луксембуршки са супругом Барбаром Целском и 22 великаша из Угарске и суседних земаља – деспот Стефан Лазаревић¹⁴, Никола Горјански, зет Лазаревића а затим и грофова Целских. Херман Целски био је таст угарског краља и палатина Горјанског, његов син Фридрих такође члан Змајевог реда; пола столећа касније, трећи Целски, Улрих, зет Ђурђа Бранковића, убијен је под Београдом.¹⁵

¹² Манастир Морача, Цетиње 1973.

¹³ Извор: „Становништво словенског порекла у Албанији“ – Зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Цетињу 21, 22 и 23. јуна 1990. године

¹⁴ После Никопоља 1396. и Ангоре 1402. (битка у којој је деспот Стефан „задивио Тамерлана јунаштом“, у којој је Бајазит поражен и понижен, и принцеза Оливера ослобођена из харема), угарски сизерен свом новом вазалу поклања Мачву и Београд - као и Белу Стену. Бечкерек, 1403.

¹⁵ „Једна од мера учвршћивања одбране (Угарске) било је и формирање Реда, заправо политичког савеза, угарских и страних магната који су имали поседе на границама Угарске ка Немачкој, преко Србије и

Три године касније,

1411. основан је манастир Каленић – између 1413. и 1417. подигао га је протовестијар (пехарник) Богдан, у доба деспота Стефана Лазаревића. Ту су 1815. пренете мошти Стефана Првовенчаног – од 1839 налазе се у „царској лаври Студеници“. Левач; клисура Каленићке реке. Црква посвећена Ваведуњу пресвете Богородице. Моравски стил, наизменично ређани камен и опека, орнаменти исклесани у беловодном каменом пешчару. Фреске „Свадба у Кани“, „Свети ратници“. Велика обнова запустелог манастира у XVII в. захваљујући досељеним монасима из манастира Морача. Данас, женски манастир, „у близини Рековца и 12 км од села Опарић - скоро у средини простора између Ћуприје, Крагујевца, Краљева и Крушевца.“¹⁶

Двадесетак година после тога,

31. децембра 1435. године венецијанско Велико веће бира Ђурђа Бранковића, са синовима и наследницима, за млетачког грађанина и племића – он истовремено постаје и члан Великог већа. Тако, по паду Деспотовине, Млечани предухитривши Турке до 1443. заузимају Доњу Зету, од Бојане до Котора: Улцињ, Бар и Будва.¹⁷

Фирентинска унија:

Новембра 1437. Јован VIII Палеолог „упутио се на Запад, као његов отац пре четрдесет и његов деда пре скоро седамдесет година. У пратњи свог брата Димитрија, патријарха Јосифа, неколико митрополита и многих епископа и игумана, он је у пролеће 1438. г. стигао у Ферару, где је 3. априла отворен сабор.“

6. VII 1439. у Фирентинској катедрали, на латинском и грчком језику проглашена је унија. Кардинал Јулијан Чезарини и никејски архиепископ Висарион: „истина, признање папиног примата формулисано је доста неодређено и Грци су задржали свој црквени обред, али су сва спорна питања ипак решена у сагласности са схватањима римске цркве.“ За разлику од уније из 1274. „чији је задатак био да брани Византију од напада са Запада“, задатак уније из 1439. био је „да спасе Византију од Турака“. Унија је у Византији изазвала „жестоке распре“ а у словенским земљама је „одузела Царству и оно мало угледа што га је још имало“. Московска Русија: московски митрополит-униониста, Грк Исидор, „после повратка из Фиренце уклоњен је по налогу великог кнеза Василија II с положаја и затворен у манастир. Отада је Русија сама бирала своје митрополите, окренувши леђа Цариграду, који је својим отпадништвом изгубио у њеним очима право на вођство у православном свету (...) Преговори у Ферари и Фиренци изазвали су сумње код Мурата II...“ (Острогорски)

1446. - у Босни још опстаје, и у писаним изворима, Црква Босанска.

Ердеља до Галиције. Чланови Змајевог реда су потписивали оснивачку повељу оним редом који је истовремено одражавао унутрашњу хијерархијску структуру реда али и значај појединих области за одбрану Угарске. Зато се на првом месту налазио деспот Стефан Лазаревић, потом грофови Цељски, јер је Херман Цељски био бан Хрватске и Словеније, затим ердељске војводе, мачвански бан, тамишки жупан, северински бан, крбавски грофови и други магнати који су држали територије ка јужним и југоисточним границама Угарске. Већ 1409. у ред је примљен и Хрвоје Вукчић-Хрватинић, а 1431. и влашки претендент Влад II Цепеш, који је вероватно због чланства у реду и прозван Дракул.“ (*Деспот Стефан и Змајев ред*, Историјска библиотека)

¹⁶ Према тексту Н. Глишића, Информативни портал СПЦ Холандија

¹⁷ У истом периоду и истом региону, „дуже време (1443-1468) водио је Скендербег, као 'капетан Албаније' против надмоћне османлиске силе јуначку борбу, која је у читавом хришћанском свету изазивала дивљење и одушевљење.“

* Изворну грађу и литературу о Скендербегу прикупио је Ј. Радонић, 'Ђурађ Кастриот Скендербег и Албанија у XV веку', Београд 1942.“ (Острогорски, *Историја Византије*)

Поводом тога би се можда могло рећи ово:

„Godine 1167. bizantski car Manuel I Komnen postaje gospodarem Bosne i dijela Dalmacije. Povijesna je činjenica da se upravo za vrijeme bizantske administracije u Dalmaciji pojavljuju katarsko-dualistički krivovjerci zvani 'patareni'.“¹⁸ Бела Алексије. Месеца јуна поменуте, 1167. године катарске цркве држе сабор у Француској, у дворцу Сен-Феликс-де – Караман (Saint-Félix-de-Caraman) код Тулузе¹⁹

Опет у XV веку,

1447. године Хуњадијеве присталице убијају Влада II Дракула,²⁰ а његовог сина Мирчу ослепљују и закопавају у земљу живог. Владислав III Змајевић / Vladislaus III Dracula – његова мајка је молдавска принцеза, сестра Богдана II, владара Молдавије. (W)

Двадесетак година касније,

1466. састављен је запис о пресељењу становништва Охрида у Цариград.²¹

У суседном краљевству,

15. XII 1467. Стефан III Молдавски (Ștefan cel Mare) из војводске куће Муската (Muscat),²² наноси пораз војсци краља Матије Корвина (Mattias Corvinus) код Баје.²³ Тридесет година иза тога, Јован Алберт, пољски краљ и сизерен владара Молдавије, показује претензије на његову територију – у споразуму са мађарским краљем Ладиславом II и бранденбуршким електором Јоханом Цицером. Да спречи сопствено свргавање, Стефан III извршава инвазију на Галицију и пљачка је. Јован Алберт напада Молдавију. Хотин. Септ.-окт. 1497. престоница је под опсадом. После заседе у Козминској шуми, где Стефан III за три дана војевања уништава пољску војску, завладао је мир и трајао до краја његове владавине.²⁴

¹⁸ Franjo Šanjek, *Bosansko-humski (hercegovački) krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1975.

¹⁹ Овом скупу јужнофранцуских „албигенза“ и италијанских катара председава „vođa carigradskih strogih dvoročelnika, 'papa' Niquinta (...) * Niquinta ili Nicheta pripada carigradskim strogim dualistima dragovičkog 'reda'. Bio je biskup, 'Ecclesiae Graecorum'.“ Поред ове, цитира се аутор Rajner Sacconi (*Summa de Catharis*) који помиње две цариградске дуалистичке цркве: „Ecclesia Latinorum de Constantinopoli. Ecclesia Graecorum ibidem“. „U aktima ovog tzv. *Katarskog sabora* spominje se prvi put u povijesnim izvorima Crkva hrvatskih dvoročelnika.“ Објављено 1660. према препису из 1232. (Petar Pollanus): *La charte de Niquinta*. „Sedam (malo) azijskih crkava“ – метафора? „Jedina nepoznanica ovog dokumenta ostaje podatak o Katarskoj crkvi Val d'Arana. Čini se da je izdavač pogrešno pročitao slovo 'R' umjesto 'G': Aran umjesto Agen, središte Agenske katarske crkve (sjeverozapadno od Tuluze).“ F. Šanjek, *isto* (Ch. Thouzellier, *Catharisme et valdézisme*; Y. Dossat, *À propos*)

²⁰ У Змајев ред је Влада II примио краљ Сигмунд 1431. године – седам година касније окренули су се један против другог а у то су увучени и Турци (W)

²¹ Охрид (*Lichnos*), град стар 7000 година, насеобина која датира из млађег каменог доба, царска и патријаршијска престоница. Говорило се да Охрид има толико цркава колико има дана у години. Св. Климент Охридски је ту основао, кажу, први универзитет у Европи, крајем IX и почетком X века; Самуило је подигао тврђаву са 18 кула, у оно време када је његова држава излазила на три мора: Црно, Егејско и Јадранско, а на северу била ограничена Савом и Дунавом. Цар Душан Силни. Скендербег. Мухамед II. Охридски бисер. (*према македонским изворима* на ТВ током 2011)

²² Он је син Богдана II, кога је полубрат Петру Арон 1451. год. неочекивано напао на једној свадби и одсекао му главу. Стефан се, као дете, тада склонио у Трансилванију, под заштиту Јаноша Хуњадија. Касније је прешао на двор Влада III Дракула и, уз његову војну помоћ напао и поразио убицу свога оца; ишао је и у Пољску у потрагу за одбеглим Петру Аронем – Арону је забрањен улазак у Молдавију али је Стефан морао да потпише уговор којим је признао пољског краља за свог сизерена. Казимир IV Јагело.

²³ Баја, мађарска реч турског порекла са значењем бик (Ваја). Латинско име места: Francillo, немачки Frankenstadt. 1308. године опасана је зидовима а становништво чине православни Срби и католички Буњевци. Јоаким Вујић, Богобој Атанацковић. (W)

²⁴ После победе над Турцима код Високог моста (Podul Înalt) – у Молдавији, данас источна Румунија, 10. јануара 1475, од папе Сикста IV добија звање *Athleta Christi*. Исти извор (Wikipedia) каже да је то био религиозан човек и да је из пијетета отплатио дуг Свете горе Порти и тако осигурао њену независност.

Умро је 1504. године. Канонизован од Румунске православне цркве 1992. Мара Бранковић се у разговору са једним млетачким изаслаником ласкаво изразила о његовом ратничком подвигу и победи над Турцима којом је њихово напредовање кроз Европу успорено. Активно је учествовао у догађањима у суседној Влашкој, у протеривању Радула Лепог, касније отоманског гувернера Румуније.²⁵ (W)

Иван Црнојевић: од „перфидног непријатеља“ (1465) и „главног непријатеља“ уцењеног на 10.000 либара, борећи се против Леке Дукађина, „млетачког човека“, до позиције „плаћеног млетачког 'капетана' у Зети“ и „поузданог хришћанског бранича“ после Скендербегове смрти.

„Из свог Жабљака он је будно пратио ствари и одржавао везе и са суседним албанским главарима. Као награду за такво своје држање добио је Иван 24. фебруара 1473. са својим законитим наследницима млетачко племство, 'као најодабранији и најисправнији пријатељ'.“ (Ђоровић)

Крај века,

1492. – Шпанска реконквиста – спајање круна Арагона и Кастиље, изгон Мавара и Јевреја из Шпаније. Многи су доспели и до наших крајева...²⁶

Исте 1492.године,

португалски морепловац, Ђеновљанин Кристифор Колумбо (Christophorus Columbus / Cristóbal Colón) у мисији за шпанску круну, тражећи западни пут до Индије открива Америку... Хиспаниола...²⁷

(*затим, злато и ђинђуве / коњ и мале богиње).*

Шпански конквистадори, сјајни и страшни:

Педро де Алварадо, Понсе де Леон, Франсиско Пизаро, Хернан Кортес... Дијего де Веласкез осваја Кубу, Васко Нуњез де Балбоа открива Тихи океан.

Монтезума, 'Велики', и Тенохтитлан: „последњи цар Ацтека и господар ацтечког царства. Погинуо је при опсади сјајног и раскошног града Мексико.“ Атахуалпа, последњи господар царства Инка.²⁸

Двадесет седам година после Колумба,

Фернандо Магелан открива западни пут на Далеки исток, извршава оно што је Колумбо покушао: његово путовање се сматра „као највеће у историји поморских истраживања“. Америго Веспучи по коме Америка на крају добија име.

²⁵ Упркос ратним успесима, Стефан III је 1503. потписао мировни уговор са султаном Бајазитом II и постао његов вазал. Молдавско војводство је потом три стотине година провело под турском влашћу.

²⁶ Три века раније због верских прогона Шпанију напушта славни талмудиста, астроном, философ и лекар, Мајмонид, касније назван другим Мојсијем. Одлази у Мароко и Египат где постаје лични Саладинов лекар. Доста његових књига је штампано већ од XV века.

²⁷ „U petak, 2 avgusta 1492 godine, izjedriše iz luke Palos tri mala broda 'vrlo pogodna za određeni cilj', piše Kolumbo. Posada se sastojala od devedeset ljudi; osim toga bilo je još pedeset drugih osoba: sluge, činovnici i drugi suvozemci. Kolumbo se nalazio na najvećem, ali i najsporijem jedrenjaku Santa Maria kojim je upravljao čuveni moreplovac Juan de la Cosa. Martin Alonso Pinzon zapovedao je brodom Pinta, sa svojim bratom Franciscom kao krmarom. A treći brat, Vicente Yanez, vodio je malu Nina u kojoj je krmario sam sopstvenik Pedro Alonso Nino, zvani Peralonso.“ F.A.Kirkpatrick, *Španski osvajači*, prev. Dr.L.Obradović, Beletra Beograd 1937

²⁸ „Otkriće i osvajanje Srednje i Južne Amerike i Ostrva Mirodjija kao i dugo traženog prolaza iz Atlantskog u Tihni Okean – taj jedinstveni događaj koji je preobrazio svet i njegova shvatanja...“ F.A.Kirkpatrick, *isto*

толéдо, -а м [шп. Toledo] 1. врста шупљикавог ручног рада на коме се шаре добијају попречним и усправним извлачењем нити из платна. 2. специфична обрада златног накита и украсних предмета, названа по шпанском граду Толеду.

толèрисати, -ришѐм несврш. [лат. tolerare] 1. допуштати, дозвољавати; трпети, подносити. 2. прихватати, признавати, уважавати права, мишљење, обичаје и сл. других људи и заједница. 3. имати отпорност или издржљивост према деловању нечега (алкохолу, дроги, лековима и сл.).

тòлковати, -ујѐм [рус. толковатй] заст. тумачити, објашњавати.

Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*

tollo, *perfektivni oblici nadomještaju se oblicima od suffĕro, sufferre, sustŭli [neobičan inf. perf. tulisse, gl. 2) d)], sublĕtum, 3. 1) diĕi, dizati, ispraviti, podiĕi (...)* manus, *osb. ĕudeĕi se, ... sustulimus manus et ego et Balbus; takoder kad smo nestrpljivi ili siti ĕega...* 2) *tp. a) podignuti, istaknuti, isticati, uzvisiti, clamorem, cachinum; * hinnitum, za'rzati; * risum, * vocem, podiĕi; * minas, podigavši glavu prijetiti...* b) *pòkŭnjena ispraviti, ŭtješiti, ohrabriti, animum, * animos dictis, * animos omine, srce osokoliti (sebi ili drugim)...* c) *primiti na se, naptiti, quid oneris; poenas, podnositi. d) diĕi dijete sa zemlje, kao znak, da smo pripralni odgojiti ga (sr. suscipio), po tom othraniti, odgojiti...* 3) *oduzeti, odnijeti, maknuti, odvesti, oteti, ukloniti, ukinuti, udaljiti, uzeti u pravom i u prenesenom smislu, praedam, frumentum de area; solem, amicitiam e mundo; pecunias e fano, simulacra e templo...; tolli, medijalno: otiĕi, odijeliti se... * gloriam, oteti... * caedes et rabiem, iskorjeniti... * querelas, uĕiniti kraj; * virtute carentia, mlohavo odstraniti... * t. tempus, diem, tratiti razvlaĕĕi (sr. eximo)... pregn., s puta maknuti, diĕi, smaknuti, uništiti, upropastiti, odstraniti, istrijebiti, tamaniti... ; t. deos, porĕcati bogove; legem; comitia; t. nomen ex libris, izbrisati... razoriti... smrviti, satrti*

Tòlòsa, ae, f. gl. Volcae. *Toloza*, *današnji Toulouse. Odt. a) Tòlòsānus* (Toloss.), (*Just.*) –**sensis**, aoj. *tosloski. b) supst. –sensis, ium, m., Toložani.*

tòlŭtim, adv. [tolo] *kasom, Plaut.*

Mirko Divković, *Latinsko-hrvatski rječnik za škole, Zagreb 1900. (repr.1990)*

LUGH (*irski* 'onaj koji svijetli'; *velški* Lleu) Najviše čašćen među keltskim bogovima, bog rata, zaštitnik trgovine i zarađivanja novca, prototip ljudskih bića. Vičan je svim umjetnostima i zanatima, a često se prikazuje kao mladolik putnik. Njegovo galsko ime je nepoznato. Julije Cezar uspoređivao ga je s rimskim MERKUROM.

LUPERKALIJE Rimske svečanosti, u čast boga Fauna, koji je nosio nadimak *Lupercus*, tj. 'zaštitnik stada od vukova', održavale su se 15. veljače. Prvotno pastirska svetkovina čišćenja stada. Poslije žrtve i gozbe obilazili su Faunovi svećenici, ogrnuti jarećom kožom, i remenjem udarali prolaznike.

Religije svijeta

XVI в.

6. маја 1515. смедеревски санџак, Бали-бег, наноси тежак пораз ердељском војводи Јовану Запољи под Авалом – београдска тврђава тад губи много својих топова.

Шест година касније,

ка далекој Јужној граници Угарске, из околине Цариграда креће велика турска војска. После двомесечне опсаде, 30. августа 1521. Сулејман Величанствени улази у „изузетно запуштени“ Београд.²⁹ Ништа није помогло: ни обраћање за помоћ папи Лаву X, затим Венецији, немачком цару, пољском краљу, владарима Енглеске и Португала. Упад Татара у Пољску, организован у правом тренутку, спречио је сваку помоћ са те стране. Запад је био заокупљен међусобним сукобима.

²⁹ „Потом су силом иселили већину становника и град темељно опљачкали, одневши у Цариград многе културне и историјске вредности. Између осталог тада је део становника одведен у Цариград и вековима су њихови потомци важили као врсни зналци појединих заната у том граду.“ (*Времплов* извор: Тањуг)

Пири-паша, Мустафа-паша, Ахмед-паша, Бали-бег и други... људство од 100.000, од тога 30.000 ратника... и, на једном другом месту се каже, 6000 камила (!) Флота је допловила Дунавом чак из Црног мора. Артиљерија. Проблеми са храном и болестима. На другој страни, београдска тврђава, слабо брањена и слабо опремљена, има два бана: Фрању Хедерварија и малолетног Валентина Терека, под туторством двају ујака, Блажа и Стевана Шуљока; ту је и трећи, новоименовани бан, Андрија Батори – несугласице са краљем око неизмиреног дуга покојном Емерику Тереку отежале су примопредају дужности... Осим њих, командант одбране града, Михаило Мора, „недостојни“, и вицебан, „извесни Блаж“. Од осталих, „помињу се Јан Моргај, вицебан, Јован Бат, можда заповедник тврђаве, Владислав Барди, вођа пешака и Петар Овчаревић војвода шајкаша“. (према *Википедији*)

После још пет година, 29. августа 1526,

„више од 100.000 Турака под командом султана Сулејмана II поразило је код Мохача (у данашњем мађарском делу Барање) за мање од два часа око 30.000 Мађара, чиме је нестала Угарска као самостална држава. У бици је погинуло чак 24.000 мађарских војника, укључујући и угарског краља Лудовика односно Лајоша II. Турци су убрзо образовали пашалук с центром у престоници Мађарске Будиму и он ће постојати све до победоносних похода Еугена Савојског на самом крају 17. века.“

(*Времеплов* извор: Танјуг)

8. септембра 1529. султан Сулејман осваја Будим и поставља свог новог вазала Јована Запољу за краља. Током борби за упражњени угарски престо између ердељског војводе Јована Запоље и Фердинанда I Хабсбуршког „међу Србима на подручју Војводине појавио се Јован Ненад, до тада непознат човек, који се назвао српским царем...“

Деведесет година после пада Цариграда,

(1543) – 7051 Redit Petrus Vajvoda Constantinopolim: et czar ei restituit Moldaviam.

И још,

(1562) – 7070 Pergit Alexander Vajvoda Moldaviae Constantinopolim et accepto auxilio a czaro suas terras redit.³⁰

Годину дана после датума назначеног у првом сачуваном „уротничком писму“ писаном у Фиренци 2. свибња (јуна) 1567, у Венецији, граду-театру, умире Марин Држић.

30. маја 1593. у тучи у једној лондонској кафани убијен Кристофер Марлоу, најзначајнији енглески драмски писац ренесансе пре Шекспира.

BALDAHIN

Simbol je zaštite koju pruža ili prima onaj tko se pod baldahinom nalazi: ako je to kralj, on je pruža svojim podanicima, a prima od neba. Baldahin je središte zračenja, središte svijeta: zbog toga se baldahinom iskazuje dostojanstvo i moć. Pravokutni se baldahin odnosi na zemlju i zemaljska dobra, okrugli baldahin na nebeska dobra (suncobran).

³⁰ Реља Новаковић, Бранковићев летопис, САНУ Београд 1960

DAH

4. (...) U kultu Svantevida, slavenskoga svemogućeg boga, uoči svečanosti posvećenoj bogu svećenik bi pomeo hram, u koji je samo on smio ući, *pazeći da pri tom ne diše. Kad god bi morao odahnuti, otrčao bi prema izlazu da ljudski dah ne dotakne boga i ne oskvrne ga.*

MAGLA

Magla je simbol **neodređenog**, one razvojne faze u kojoj se oblici još ne razlikuju, ili se stari oblici što nestaju još ne zamjenjuju novim određenim oblicima.

Magla je simbol mješavine zraka, vode i vatre, mješavini koja prethodi svakoj konzistenciji...

ZEC-KUNIĆ

1. (...) značenje mnogobrojnih zečeva i kunića – tajnovitih, bliskih i često neprilichnih pratilaca mjesecine u svijetu mašte (...) Mjesec ih povezuje s drevnim božanstvom Zemljom-Majkom, sa simbolizmom vodâ, koje oploduju i preporučaju, sa simbolizmom vegetacije, simbolizmom **neprekidne obnove života** u svim njegovim oblicima...

J. Chevalier – A. Gheerbrant, **rječnik simbola**, NZMH Zagreb 1989.

Урбари (lat. *urbarium / urbor / urbar* – обрађено кметовско земљиште), према Википедији, „збирке прописа по којима (су) се у Хрватској, Словенији, Славонији и Војводини уређивали односи феудалаца и кметова и њихове узајамне обавезе...“ Према истом извору, најстарији, Винодолски закон из 1288. године уређује односе између различитих места; 1334. загребачки Каптол као феудалац уређује односе са својим кметовима; типичан облик попримају у XV в. – породице, земље и дужности. У XVIII веку, после кметовских буна, урбари су збирке прописа којима се утврђује горња граница кметовских давања. Марија Терезија: урбари за поједине славонске жупаније, 1756; затим, за жупаније у Хрватској – 1775/80. Законима (из 1836. и 1840.) регулисани урбаријални односи губе значење и смисао укидањем кметства 1848-1853.

Секуле / мађ. Székely / рум. Secui / нем. Székler / лат. Sicul (XI в.)

Народ о чијем се пореклу нагађа – Скити? Потомци Атилиних Хуна? Сицилијанци? Зна се за Земљу Секеља (мађ. *Székelyföld*) у коју их је, по легенди, одвео Атилин син, краљевић Чаба: Чигле-поље / *Czigle-mező*. У свету их има око милион. Живе или су живели у Трансилванији/Румунији, Мађарској, Словачкој, Украјини, Војводини/Србији, Северној и Јужној Америци. Атила (453), Арпад (894); Чанког (*Csángó*) – у Молдавији (народ?) Иако романизовани, увек су говорили мађарски. Познати су по *рoвaшкoм писму* (*Székely rovasírás*) које је фонетско писмо а чита се с десна налево (старомађарски). Осим тога, по секељ-капији (*Székelykapu*), из два дела са надстрешницом; по копји, (мађ. *kopjaja*) што је споменик од дрвета, нека врста тотема, као и по митској турул-птици (*Turul madár*), код Мађара или код Хуна – највероватније је то соко, птица са веома великим распоном крила (тур. *turgul, togrul*). На мађарском се соко каже шољом (*sólyom*). Споменик подигнут турул-птици уздиже се на брду изнад Татабање (Tatabánya). Каже се да су у Ердељу имали аутономију и били изузети од плаћања пореза. *Natio Sicularum*. Када су се одупрли принудној мобилизацији, Марија Терезија је наредила погром Секеља (*siculicidium*, 7. јан.1764). Јожеф Шишковић бележи да су се потом масовно одатле иселили, за Молдавију, Буковину, а касније (XIX в.) у Јужни Банат, у Скореновац, Иваново и даље...³¹

³¹ Сви подаци из извора: Википедија

XIX/XX в. – уопште

Век индустријске револуције... парна машина, затим локомотива, пароброд... Дужнички затвор као реалност, борба за права жена, дечји рад и Чарлс Дикенс – у Енглеској. Оноре де Балзак. Лав Толстој, Фјодор Михаилович Достојевски, Виктор Иго, Емил Зола (и афера Драјфус). Француска – центар европске културе. Русија, велика.

1842. година на Далеком истоку:

„Први опијумски рат између Велике Британије и Кине окончан је миром у Нанкингу, којим су Кантон, Шангај и остале кинеске луке отворене за британске трговце. Британци су добили широке трговинске повластице, а Кина је, после уплитања осталих велесиља, поступно потпала под утицај западних држава и западне културе.“
(Времеплов/Танјуг)

XIX/XX в. – углавном у Србији, не од почетка и не до краја

Крагујевац, прва престоница модерне Србије, 1818-1841, и у њему први суд, 1820. год. 27. априла 1830. године Београд је добио прво улично осветљење, фењере са свећама.³²

30. новембра исте године, свечано читање султановог Хатишерифа на Ташмајдану. Милош Обреновић, вођа II српског устанка, обор-кнез Рудничке, Пожешке и Крагујевачке нахије, добија наследно кнежевско достојанство. Земља добија делимичну унутрашњу самоуправу и слободну школу.

*Књажеско-србски театар, 1838.*³³

После првог, *Сретењског устава* (1835), другим, „*Турским уставом*“ (хатишериф) из 1838. године кнежевска власт је ограничена једним *совјетом*.

Кнез Милош абдицира 1. јуна 1839. и напушта земљу. Наслеђују га, најпре старији син Милан, а после његове скоре смрти и млађи Михаило.

Ускоро, већ 1842. године, уставобранитељи са Томом Вучићем Перишићем на челу подижу буну „сељака незадовољних повећањем пореза“. Михаило Обреновић оборен и прогнан, новопроглашени кнез Александар Карађорђевић.

1847. године у Бечу П. П. Његош објављује *Горски вијенац*. Љуба Ненадовић.

1853. године изливањем првог топа у крагујевачкој Тополивници започиње индустријска производња у Србији.

Светоандрејска скупштина 1858. руши Карађорђевића а кнез Милош се враћа у земљу да влада још две године. Бурним обртима балканске историје враћен на престо, умро је у Београду 26. септембра 1860. године.

Михаило Обреновић по други пут кнез Србије 1860-1868, када је убијен у Кошутњаку.³⁴ Кнежевски положај, као наследно право, претворен је, бар формално, у функцију.

31. октобра 1871. на основу Устава из 1869. донет је први *Закон о пороти* у Србији, а ступио је на снагу 1. јануара 1872.

³² (била је то година Друге француске револуције – в. Иго, *Јадници*)

³³ Исте године, у Пешти основан *Текелијанум*. Од 1840. почиње систематски рад на прикупљању културне баштине и на Српској националној збирци – Галерија матице српске и Музеј.

³⁴ Због учешћа у атентату на кнеза Михаила 1868. године Београдски варошки суд, по поступку преког суда осудио је на смрт 14 лица - осуђено и стрељано више мушких чланова породице Ненадовић. У Будимпешти је вођен други судски поступак против кнеза Александра Карађорђевића и његових саучесника у тој завери (Трифковић, Станковић, Јовановић, Каравелов), док све није завршено ослобађајућом пресудом 1871. године. (*према једном тексту објављеном 2011*)

6. марта 1882. Србија проглашена за краљевину: „кнез је понео титулу краља Србије, са именом Милан Први, Обреновић четврти.“³⁵ Орден белог орла. Химна *Боже правде*.

15. јануара 1883. пуштена је у рад електрична централа на Дунавском кеју у Београду.³⁶

Исте 1883. године, Никола Пашић и радикалске избеглице из Бугарске покушавају да организују буну против краља Милана. *Бреговска афера* (1884). Затегнутост после прогласа уједињења Источне Румелије са Бугарском (6. IX 1885) којим је Бугарска постала двапут већа од Србије, доводи коначно до објаве рата Србије Бугарској 2. новембра 1885. Пораз код Сливнице. 19. фебруара 1886. године склопљен је мир.³⁷

Крајем 1888 године, Србија добија нови устав.

Илија Гарашанин, Никола Пашић, Јован Ристић. Краљ Милан Обреновић.

6. март 1889. - „Проглас о абдикацији краља Милана. Образовано Намесништво малолетном краљу Александру (Јован Ристић, Коста Протић и Јован Белимарковић) и формирана влада Саве Грујића.“³⁸

XIX/XX в. – понешто, у свету и мало ближе

20. априла 1841. Едгар Алан По (Edgar Allan Poe) у „Грахамс магазину“ у Филаделфији (САД) објављује прву детективску причу, *Убиства у улици Морг* („*Graham's Magazine*“ / *Murders in the Rue Morgue*).

1850. године основана је детективска агенција Пинкертон названа по оснивачу, Алану Пинкертону (САД).³⁹ У исто то време, Александар Дима Отац написао је роман *Црна лала* (*Alexandre Dumas Père, La Tulipe Noire*).⁴⁰

1854. отворен први фотографски атеље на јужнословенском простору, Иштвана Олдала.

³⁵ Историјски архив Београда (на Фејсбуку) *На данашњи дан - 6.3.2013*

³⁶ Исте године, „преко“ је изграђена железничка пруга Кикинда – Велики Бечкерек са железничком станицом, а у том другом граду је отпочео са радом и први веслачки клуб - „Торонтал“.

³⁷ „Преговори о миру вођени су у Букурешту. Србију је заступао Чедомиљ Мијатовић. Мир је потписан 19. фебруара 1886. и имао је само једну тачку: да се повраћа између Србије и Бугарске мир, који је био прекинут 2. новембра. Иако су тражили ратну отштету од нас Бугари је нису добили, а исто тако нису ништа добили ни од српског земљишта. Бугари су овим исходом ипак били задовољни: сматрани су као победници и Европа им је, у облику персоналне уније, признала уједињење Бугарске и Источне Румелије.“ Владимир Ћоровић

³⁸ Историјски архив Београда (на Фејсбуку) *На данашњи дан - 6.3.2013*

³⁹ За нас је занимљиво да је исте године у Великом Бечкереку почео с радом Покрајински суд.

⁴⁰ Радња овог славног романа дешава се у Холандији 1672. г. током завере против Виљема од Оранжа и описује напоре главног јунака да произведе митску црну лалу, предмет свеопште грамзиве похлепе. *Тулипоманија* је феномен који је захватио Холандију неколико деценија раније, када је цена обожаваних лала нагло скочила а затим још наглије пала изазивајући хаос на тржишту. Тулипоманија је достигла врхунац у фебруару 1637. када се једна луковица продавала за цену десетоструко вишу од годишње наднице вештог мајстора (*Viceroy*). Одједном се десило да на тржници у Харлему нема ни једног јединог купца – били су ту само продавци. Догађај је коинцидирао са појавом куге али није сигурно да је то био узрок овог феномена. Држава је морала да се умеша. Данас се сматра да је то један од првих забележених спекулативних или економских мехурова. Прве луковице стигле су у Беч на двор Фердинанда I 1554. године, из Отоманског царства. Убрзо су доспеле у Аугсбург, Антверпен и Амстердам и изазвале праву поаму. Најцењенија сорта, *Semper Augustus*. Занимљиво је да је и Отоманско царство имало своју *Еру лала* (1718-1730) - уз процват уметности, културе уопште, окретање Европи и увођење елемената барока у архитектуру. Пред крај тог периода цене луковица су нагло скочиле што је довело до побуне и државне интервенције, као у Холандији: цветови су каталогизовани, састављен је ценовник.

према: Wikipedia, the free encyclopedia (0:35 8.3.2013)

1861. Томас Кук организовао први туристички „пакет аранжман“ у свету, шестодневно путовање из Лондона у Париз.

13. априла 1869. излази први број листа „Панчевац“ познатог по објављивању првог српског превода Комунистичког манифеста (К. Маркс и Ф. Енгелс, Лондон, 1848.)⁴¹

Већ помињане 1883. године, први наступ славног илузионисте Худинија - на трапезу, у тачки „Летећи принц“, у америчком *Дечјем циркусу* (са 9 година).

1885. Готлиб Дајмлер патентира мотоцикл.

1886. године шкотски писац Роберт Луис Стивенсон објављује *Чудновати случај доктора Џекила и мистера Хајда* (Robert Louis Stevenson, *The Strange Case of Dr. Jekyll & Mr. Hyde*) – *Острво с благом* (*The Treasure Island*), 1883; *Црна стрела: Прича о две руже* (*The Black Arrow: A Tale of Two Roses*), 1888.

Његови узорци и инспирација, Виктор Иго и Франсоа Вијон, Шекспир и Киплинг.

Последњег дана августа 1888, Џек Трбосек (Jack The Ripper), неидентификовани серијски убица, напада своју прву жртву. Име је очигледно лажно а стајало је у потпису једног од писама послатог Скотланд јарду (енглеска полиција). Постоји стотинак теорија о стварној позадини овог случаја као и о идентитету убице или убица али нико никад није формално оптужен. Убиства у Вајтчепелу (Whitechapel), у лондонском сиротињском предграђу Ист Енд трајала су до 1891. али се само пет сматра једним низом.⁴² Пререзани вратови, абдоминална и генитална мутилација, унакаженост лица: сматрало се да убица поседује извесно знање из области анатомије и хирургије, па се нагађало о умешаности неколицине лекара - и масона. Касније, од половине прошлог века, у причу су ушле и личности највишег друштвеног ранга. Једно од имена која се помињу је Франсис Томпсон, припадник Естетског покрета (*Aesthetic Movement*), и сам под утицајем младог, данас славног Толкина. Он је прошао медицинску обуку, студирао анатомију, радио у фабрици медицинских производа, а живео је близу докова јужно од Вајтчепела. 1889. је објавио дело *Finis Coronat Opus*, о младом песнику који жртвујући жене паганским божанствима трага за инспирацијом из пакла... Сер Артур Конан Дојл је понудио женског Трбосека, Џил ('Jill The Ripper'). Нова имена се и даље везују за овај случај, чак и у нашем веку.⁴³

1889. године рођен је Адолф Хитлер, „немачки и аустријски политичар“ (W), мрачна звезда II светског рата и „коначног решења јеврејског питања“.

29. јула 1890. умро је Винсент ван Гог. За живота је продао једну слику.

Јапанска графика у европској уметности.

⁴¹ Социјалистичка радничка партија Југославије (комуниста) основана на Конгресу уједињења 20-23. априла 1919. у Београду, са бројним делегатима из свих крајева новостворене Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, преименована 1920. на II конгресу у Вуковару у Комунистичку партију Југославије. Комунистичка интернационала, Москва 1919. Октобра исте године, у Загребу је основан СКОЈ.

30. дец. 1920. донета је Обзнана којом је рад КПЈ забрањен. Део чланства наставио је рад у илегални...

⁴² Обитавалиште ирских имиграната, Ист Енд од 1882. прима јеврејске избеглице из Источне Европе и из царистичке Русије. Вајтчепел је место сиромаштва, беде, пљачке и криминала: око 1200 проститутки и преко педесет бордела – претходне 1887. године су чак одржане демонстрације околног становништва. Међу могућим именима 'Убице из Вајтчепела' ('The Whitechapel Murderer') највише је оних која припадају пољским Јеврејима - графити из улице Голстон. 'Кожна кецеља' ('Leather Apron') – локални чизмар. Помиње се чак и неки Мајкл Острог, руски „професионални преварант“.

⁴³ Два новија филма о Џеку Трбосеку: *Murder by Decree* и *From Hell*. У стварности, једно од четири писма које је у оно време примио вајтчепелски надзорник Џорџ Ласк било је насловљено *Из пакла* (*From Hell*). Изнад потписа је стајало: 'Catch me when you can Mishter Lusk'.

1891. енглески књижевник Томас Харди објављује *Тесу од д'Урбервиллових* (Thomas Hardy, *Tess of The D'Urbervilles*), роман о сиротој сељанчици отменог, чак највишег порекла у чијој се породици препричава прича о грбу са „девет пузећих лавова“ и чува једна таква кашичица. Духовито, трезвено, романтично и сентиментално.

Исте године,

Сер Артур Конан Дојл, Шкотланђанин и лекар по струци, објављује своје чувене *Авантуре Шерлока Холмса* (*The Adventures of Sherlock Holmes*) - писци који су били његова инспирација, сер Валтер Скот, Р. Л. Стивенсон, Е. А. По, Ги де Мопасан, Емил Габорио... Шерлок Холмс се први пут као лик појављује 1887. у *Скерлетној студији* (*A Study in Scarlet*).⁴⁴

Такође,

Оскар Вајлд, Ирац, *Слика Доријана Греја* (Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray – Lippincott's Monthly Magazine, 1890*); *Срећни принц и друге приче* (*The Happy Prince and other Stories*) – 1888. И друго.⁴⁵

Почетком следећег столећа,

1907. године Волтер Сикерт (Walter Richard Sickert), уметник британско-данског и немачког порекла, прави серију морбидних слика насловљену *Камденска убиства* (*The Camden Town Murders*) - History Channel је крајем августа 2011. год. емитовао емисију посвећену овој теми.⁴⁶

Један цитат:

„Сиви полутонови свитања нису сиви полутонови смркавања, иако је постепено прелаза иста. У јутарњем сумраку светлост изгледа активна, а мрак пасиван, док је у вечерњем сумраку мрак активан и све гушћи, а светлост, напротив, трне.“

Томас Харди, *Теса од д'Урбервиллових*
(прев. с енглеског, Михаило Ђорђевић)

Неки филмови:

Плинска светлост, Шарл Боаје, Ингрид Бергман (Оскар), Џозеф Котен, (психолошки трилер из викторијанског доба), по драми П. Хамилтона из 1938. режија: Џ. Кјукор (*Gaslight, The Strange Story of an International Criminal's Love for a Great Beauty*, Charles Boyer, Ingrid Bergman, Joseph Cotten – George Cukor, 1944)

Шта се догодило са Беби Џејн?, Бет Девис, Џоана Крафорд (*What Ever Happened to Baby Jane?*, Bette Davis, Joan Crawford – Robert Aldrich, 1962)

Булевар сумрака, Глорија Свансон, Вилијем Холден (*Sunset Boulevard*, Gloria Swanson, William Holden – Billy Wilder, 1950)

⁴⁴ Дојл је дипломирао 1885, на тези *Оглед о вазомоторним променама код табеса дорзалиса*.

⁴⁵ Сви подаци о англосаксонским писцима су са Интернета – са сајтова специјализованих за књижевност

⁴⁶ Занимљиво је да је замишљено право име јунака популарног романа *Лун, краљ поноћи*, аутора Фредерика Ештона, чија је радња смештена у Лондон, Доналд Сикерт. Право име писца је Митар Милошевић.

Озлоглашена, Ингрид Бергман, Кери Грант (*Notorious*, Ingrid Bergman, Carry Grant – Alfred Hitchcock, 1946)

2001: Одисеја у свемиру, према сценарију Артура Кларка (*2001: A Space Odyssey*, Arthur C. Clarke – Stanley Kubrick, 1968)

Неочекивано, откривен је најранији Хичкоков филм, *Бела сенка / The White Shadow* – 1923, мелодрама из доба немог филма, у приватној колекцији пензионисаног оператера Филмског архива Новог Зеланда.

1953. године ступила је на снагу Европска конвенција о људским правима

1973. Америчка психијатријска асоцијација скинула је хомосексуалност са листе менталних поремећаја

2010. у Београду је одржана Парада поноса (ЛГБТ), уз много халабуке.

Неколико месеци раније, крајем марта 2010, урушио се део крова Неронове Златне палате (Domus Aurea) у Риму, из I века н.е.

Истога дана (30. марта 2010), успело је огледно сударање протона у тунелу код Женеве у Швајцарској... Европска орг. за нукл. истраживања, CERN, и симулација Великог праска.

Годину дана касније, пак, 12. марта 2011, Земљотрес у Јапану померио је осу ротације земље за скоро 10 цм, према Италијанском институту за геофизику и вулканологију. НАСА наводи да је трајање дана скраћено за 1,6 милисекунди. Према мерењима Геонета, Јапан се померио 4 метра на исток у односу на ранији географски положај.

Последња два догађаја, вештачки и природни, не доводе се у везу.

2011/2013